מנורת המאור — תפילת ערבית

תפלת ערבית

תפלת ערבית זמנה מיד אחר שקיעת החמה, שנא' (בראשית כח, יא) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, ואין פגיעה אלא תפלה, כמו שכתבתי למעלה. וקרית שמע של ערבית זמנה משעת צאת הכוכבים עד שיעלה עמוד השחר, כרבן גמליאל, והלכה כמותו. ואם עבר זמן הנץ החמה ולא קרא קריאת שמע, בין מזיד בין שוגג בין אנוס, הרי זה ביטל קריאתה בזמנה, ואם היה שוגג או אנוס, יתפלל שחרית שתים, אבל אם היה מזיד, אין לו תקנה, ועל זה שנו חכמים מעוות לא יוכל לתקון, ומפ' בגמ' זה שביטל ק"ש של ערבית וקרית שמע של שחרית. ומתפלל מיד אחר שיקרא ק"ש, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. המתפלל ערבית עם הצבור, אם מתפללין קודם צאת הכוכבים, יתפלל עמהם, אבל לא יקרא ק"ש עד צאת הכוכבים שהיא עונתה, ויתפלל עם הצבור, ואחר כך יקרא ק"ש. ואם היו מתפללין בזמן צאת הכוכבים קודם קרית שמע, ואחר כך מתפלל כדרכו. נכנס לבית הכנסת בערבית, ומצא הצבור שקראו ק"ש בברכותיה, יתפלל שמונה עשרה עם הצבור, ואח"כ יקרא ק"ש בברכותיה, מה שאינו רשאי לעשות כך בשחרית, מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה. קרא ק"ש, בין בשחרית בין בערבית, בין בינו לבין עצמו בין בצבור, ונכנס לבית הכנסת והיו קורין ק"ש, יקרא עמהם עד פרק ראשון.

וחייב אדם להקדים בעשיית כל המצות, כל מצוה ומצוה בשעה שתחול, אע"פ שיש לו שהות ביום לקיימנה, כגון תפלת שחרית שזמנה עד ארבע שעות, ומנחה עד אחר עשר שעות פחות רביע, כר' יהודה, וערבית כל הלילה, כרבן גמליאל. אל יאמר עדין יש לי שהות להתפלל, אלא יתפלל מיד בשעה שתחול, שמא יארע לו אונס ולא יתפלל. כדגרסינן במ' ברכות בפרק ראשון חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ויאמר אלך לביתי אוכל קמעא ואשתה קמעא ואישן קמעא ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, ואם חוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה, אלא אדם בא מן השדה בערב, הולך לבית הכנסת או לבית המדרש, אם רגיל לקרות קורא, לשנות שונה, וקורא ק"ש ומתפלל, ואחר כך אוכל ושותה, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. וגרסי' בפרק קמא דמ' פסחים וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מלמד שכל היום כשר למילה, אלא שהזריזין מקדימין למצות ומלין בבקר. וגרסינן במ' פסחים בפרק אלו דברים תניא ר' שמעון אומר בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואיברים מצותן כל הלילה, ואין ממתינין להם עד שתחשך. וגרסינן במ' פסחים, בקרבן עולה ויורד, ר' יהודה אומר חביבה מצוה בשעתה, שהרי מקריבין מיד הדל מיד עשירית האיפה, ואין ממתינין לו עד שיעשיר ויביא שעורה או כשבה.

ומברך שתים לפניה ושתים לאחריה, ובבקר שתים לפניה ואחת לאחריה, שהן שבעה ברכות. כדגרסי' במ' ברכות ירושלמי ר' יוסי ב"ר בון בשם ר' יהושע בן לוי על שם שבע ביום הללתיך. וגרסינן במדרש תלים למנצח על השמינית מזמור לדוד, זש"ה שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. א"ר יהושע בן לוי אלו שבע ברכות שבקרית שמע של שחרית, א' יוצר אור, ב' אהבה רבה, אליבא דרב יהודה על שמיה דשמואל, כמו שאפרש לקמן בע"ה. ג' שמע, ד' והיה אם שמוע, ה' ויאמר, ו' אמת ויציב, ז' גאל ישראל.

ואלו הן הברכות של ערבית. א' אשר בדברו. ב' אהבת עולם. על דעת הגאונים. וקורא ק"ש. ואומר אמת ואמונה, והיא ברכה שלישית, ואם לא אמרה לא יצא ידי חובתו. כדגרסינן בפירקא קמא דמ' ברכות אמר

רבא בר חנינא סבא משמיה דרב, כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא ידי חובתו, שנא' (תהלים צב, ג) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. ברכה רביעית השכיבנו. וסומך גאולה לתפלה. אע"פ שאומר השכיבנו, ופסוקים שאומרים בלחש, עד יראו עינינו ועד תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו, וקדיש, אין זה הפסק, ודומה כגאולה ארוכה. והוא הדין בפסוק ה' שפתי תפתח שאומר אחר גאל ישראל, אינו מפסיק, וכגאולה ארוכה דמי. ויסמוך גאולה לתפלה ושכרו הרבה מאד. כדגרסי' בפרק קמא דמסכת ברכות א"ר יוחנן איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית, דכתי' (ישעיהו לח, ג) זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי, שסמך גאולה לתפלה.

ד"א שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ר' אבין בשם ר' נחמיה אומר, אלו שבע מצות שאדם עושה בכל יום, ואלו הן, קורא ק"ש שתי פעמים, ומתפלל שלשה פעמים, ואוכל ומברך שתי פעמים. ד"א שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך, על שם שבעה קדישים שאנו אומרים בכליום. אמ' ר' נחמן בשם ר' מונא, כל המקיים שבע ביום הללתיך כאלו קיים והגית בו יומם ולילה. ברכה שניה של ק"ש של ערבית פותחת אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו', ושל שחרית אהבת עולם אהבתנו וכו', וחלקו בה חכמים. אמ' רב יהודה אמ' שמואל, בשחרית אומר אהבה רבה אהבתנו ה' אלהינו וכו', ובערבית אומר אהבה רבה בית ישראל עמך אהבת. וחכמים אומרים כי בשחרית אומר אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו, ובערבית אומר אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת. ופסק רבי יצחק אלפסי ז"ל בשחרית כחכמים. והגאונים הכריעו ביניהם, ותקנו לומר בשחרית אהבה רבה אהבתנו ה' אלהינו כרב יהודה על שם שמואל, ובערבית אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת כחכמים, כדי לצאת ידי שניהם. וחותם ברכה רביעית של קרית שמע של ערבית, המולך בכבודו חי וקיים תמיד ימלך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו. ואומר ש"צ קדיש עד למעלה, ומתפללין שמונה עשרה. ואחר שמסיימין את התפלה, אומר ש"צ קדיש תתקבל יהא שלמא וכו'. ונהגו לומר פיטום הקטורת בבקר ובערב זכר למקדש. אבל השירות שהיו אומרים הלוים בבית המקדש לא נהגו לומר אותם כי אם בבקר, שהקרבנות היו מקריבים אותם בבקר ובערב, אבל השיר לא היתה מצותו אלא בבקר. ואפי' הכי יש מקומות שנהגו לומר שיר היום בשחרית ובמנחה ושיר של יום שלאחריו בערבית, לפי שהלילה הולכת אחר היום, שנא' (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

אלו הן השירות שהיו הלוים אומרים בבית המקדש. ביום ראשון היו אומרים, לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה. בשני היו אומרים, שיר מזמור לבני קרח גדול ה' ומהולל מאד. בשלישי, מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל. ברביעי היו אומרים, אל נקמות ה'. בחמישי, למנצח על הגיתית לאסף הרנינו לאלהים עוזנו. בששי, ה' מלך גאות לבש, סימן לשם אלי. בשבת היו אומרים, מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבא, לעולם שכלו שבת ומנוחה, לחיי העולם הבא. כדגרסינן במ' ראש השנה בפ' יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת. תניא ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא, בראשון מהו אומר, לה' הארץ ומלואה, על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו. בשני מהו אומר, גדול ה' ומהולל מאד, על שם שחלק מעשיו ומלך עליהם. בשלישי מהו אומר, אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, על שם שגלה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ברביעי היה אומר, אל נקמות ה', על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהם. בה' מהו אומר הרנינו לאלהים עוזנו, על שם שברא עופות ודגים לשבח שמו. בששי מהו אומר, ה' מלך גאות לבש, על שם שגמר מעשיו ומלך עליהם. בז' מהו אומר, מזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת.